

provinents d'un adjectiu *GALLÈUS del llatí vulgar, 'a manera de GALLA', és a dir 'com la gala o cassanella del roure i arbres semblants'. □ 1.ª doc.: *gall* c. l'a. 1800, Sanelo; *galló*, S. xv.

No repetirem les indicacions nostres i romàniques ja donades en el DCEC (GAJO), al qual remeto, afegint-hi ací alguns suplementes. «Quando hierve una cosa a borbollones, *bull a galls*», «ja (a) alçat el *gall* --- Ya hierve», Sanelo (f° 5, 82); en particular «bombolla furiosa de l'aigua que bull, en la caldera d'escaldar pansa» a Benissa (JJCardona Ivars, «La Marina», 28-IX-1963). Cap als Pirineus ho diuen sobretot dels borbolls o *cavalls* d'aigua d'un riu de corrent ràpid, botides o pujades de l'aigua d'un corrent que sembla que bulli: al peu de Talarñ hi havia un ràpid on la Noguera «feia gargotades», i en deien *lox gâlê* (avui allò està tapat per la gran Tolla, 1957); uns *gâlz d'aigua* «els cavalls» que fa la Noguera de Cardós al peu de Tírvia, o un en què l'aigua s'aixeca perquè topa amb roca, a Estaon (1933-4).

A les terres a una i altra banda de l'Ebre s'ha mantingut el mot en forma mossàrab: «d'aquell forat ix un *gâlo* d'aigua...!» ponderaven a Capçanes parlant d'una de les grans deus barrancada amunt de la vila (1935). En les comarques de més al SO. trobo aquesta mateixa forma aplicada als grills, bessons i coses anàlogues, en fruits vegetals, amb el sentit del val. *gall* o *galló*: *gallo* 'la quarta part d'una nou' a Gandesa (*Excursions* III, 125), semblantment en el Maestrat (GaGirona, *Voc.*, 376), a Fórnols dels Ports sento *gâlo* aplicat al gra de la fava per oposició a la tavella (1955). En valencià en general es diu *gall* o *galló*, i localment hi ha extensió a objectes vegetals una mica més diferent. A Moraira, comentant l'accident coster *El Gallet*, que hi ha allà arran del terme de Calp, m'expliquen que «el tronc de l'alga és un *gâl* ---» (1962). Ja en aragonès s'estén la forma amb *l* molt endins: *gâllo* 'grill de ceba' a Echo i Ansó (BDC xxiv, 171).

DERIV.: *Galló* és la forma més general valenciana (Renat, «El Camí», 14-iv-34), que ja tenim documentada en el S. xv (*D'Ag.*), per a grill de taronja, també per a part de la nou: «la clofolla de la nou o lo que està entre los *galons* [sic] de la nou: putamen», en *Ll. Eleg.* (1472) de JnEsteve (f^o k-2-a); «*galló*: almendras», Sanelo (f° 87v); «part comestible de les fruites seques, tals com les ametles, anous etc.», EnrValor (c. 1950); «la nit de San Joan --- dihuen que les anòus y almelles quallen el *galló*», MGadea (*T. del Xè* I, 155); el de la taronja, a Monòver (*Canyissaes*, 219); d'un tronet del terme del Pinós dit *El Gâló* m'expliquen el nom perquè és «com un *gâló* de taronja» (1963). A l'Alt Maestrat varien el sufix: «estes ametles tot són *galéts*», Culla (1961).

Esgallar, val. i tort., s'ha usat també, com el cast. *desgajar*, per al que es fa amb un arbre o planta, i s'ha dit també amb *a* en el radical: maestr. *esgallat* (*Seidia*, 49, context a *peany*): d'ací els derivats *esgall* «lo que està rasgado» i «enjerto de clavellinas», Sanelo (f° 73), i tort. *esgallable* (Moreira, *Folklore*, 195); però això apareix més extensament canviat en *esguellar* amb *e*,

variant de la qual no és desenrrotat de pensar que resulti de la influència d'una pronúncia aràbiga de mossos o mossàrabs, i que també podria ser simplement deguda a contaminació de la *e* dels quasi-sinònims *esqueixar*, *esgavellar*, *arguellar*.

Entre altres derivacions és cosa valenciana el verb *esguellar* per a «desgarrar una rama de un árbol» (Josep Giner, 1955); «esgarrar, *esguellar*, rasgar», Sanelo (f° 149v); *esguellar* «rasgar», *esguell* «rasguño» (Tastu; Sanelo, 73); «a Castalla i a Gandia diem *esguellar* en lloc de l'*esgallar* = *esberlar* del DFa. i *esguell* per *esguinç*» (EValor i JGiner, c. 1955); «es gosos --- tenen la contra de rabià, y de una clauà *esguellà-te* el camal y el forro de la pell», «al alsà-se la dona de la carfà, un clau li *esguella* la falda» (*Canyissaes*, 74, 93); «entràrem sols amb els calçotets curts, i encara així en sortirem d'allí amb fortes moradures en colzes i muscles, i la poca tela, *esguellada*», Jordi Valor (*La nostra serra de Mariola*, p. 21), i jo mateix vaig sentir «li va *azgelà* la *çapa*» per 'la hi va esqueixar amb un punyal' a Vilanova d'Alcolea (1961).

Galla, V. *gala* II *Gallada*, *galladura*, *gallar*, V. *gall*

GALLARD, pres de l'oc. i fr. *gaillard* 'vigorós, valent', que s'ha considerat derivat del mot ll. vulgar *GALLÈUS, explicat en el nostre article GALL II; en realitat si bé l'etimologia del mot francès és incerta, és probable que fos pres del celta britònic *gualart* 'dominador, dominant, sobirà', com ho comprova l'existència de bastantes variants romàniques amb *gu-* i cap amb *j-*. □ 1.ª doc.: fi S. xiv.

Eiximenis exhortava que «la minva --- pus per ta culpa la t'has procurada, que la t sofires *gallart*: si no, vendrà a pijor ---», *Terç del Crestià* (NCl. vi, 115); «lo rey --- féu cercar tro a cinc fradrines puncelles, beylles e gentils e *gualardes*, e acostàs a elles, e les cortejà, e les besà», *Senescal d'Egipte* (NCl. xlviii, 149). Per aquell temps ja s'anava escampant i afermant tant en català que fins en feien una locució adverbial amb el sentit de 'tot seguit': «de mantinent valos degollar, he a una concha recullí tota la sanch; e cant assò ach fet, va'ls cobrir *tot gallart*, al lit, ab la roba matexa, axí com si fosen vius», *Amic e Melis* (NCl. xlviii, 140). En velles cançons populars (un poc influïdes pel romance castellà): «El GALLARDO MOSSO - que la vida me salvarà / li daré --- un bastiment --- cuberta amunt ha de pujà / quant és al mitx de l'arbre mestre - 'l *gallardo* 's posa a plorà / --- al cim de l'arbre mestre - el *gallardo* 's posa a cantà / ---», MilàF (*Romlo.*, 215.5). No menys digne de la renovada llengua literària el troba el mateix MilàF: «Era Guillem de Dela *gallart* fadrí, / en arts de pau y guerra fort y subtil» (*La Complanta d'En Guillem*, v. 7, O. *Cat.*, p. 310).

La popularització arribava fins a la literatura folklòrica de les Illes, i allà certa antiguitat ens la garanteix el fet que es pronúnci amb *-y* (< *-yl-*): «No us enamoreu, amor, / d'una fadrina *gaiarda*», Moll (*Amoroses*, 74), so que a Menorca es torna tan obert i evanes-